

PHÂN TÍCH BÀI THƠ BÀI CA NGẮN ĐI TRÊN BÃI CÁT

1. Phân tích bài thơ Bài ca ngắn đi trên bãi cát

Cao Bá Quát được ví như là ngôi sao sáng trên bầu trời văn học Việt Nam. Ở Cao Bá Quát ông không chỉ là người nổi tiếng học giỏi mà ông lại có biệt tài viết chữ rất đẹp nhưng lại là người luôn gặp những khó khăn trên con đường công danh. Và "Bài ca ngắn đi trên bãi cát" được biết đến là những tâm niệm, những suy tư về con đường công danh, về chính cuộc đời của mình.

Bài thơ đặc sắc này đã được viết khi tác giả có dịp đi qua miền trung, bất chợt thấy đó là những bãi cát đã nảy lên ý tưởng, biết bao nhiêu cảm xúc dâng trào khiến tác giả không cầm lòng được. Và với mở đầu bài thơ " Bài ca ngắn đi trên bãi cát là hình ảnh người đi như thật khó nhọc trên bãi cát đó.

*"Bãi cát lại bãi cát dài
Đi một bước như lùi một bước."*

Ta như thấy được những hình ảnh tả thực hiện ra, đó cũng như chính là hình ảnh về những bãi cát nối tiếp nhau, và nó như nối tiếp mà không biết điểm kết thúc, cứ thế miên man. Từ "lại" như được tác giả sử dụng thật đắt và cũng như càng thêm sự vô tận của những bãi cát. Có lẽ rằng ta như cũng chỉ thấy một màu cát trắng như vô tận mà thôi, với cái nắng cà còn tạo ra nhiều viễn cảnh mà con người ta lại như có thể tưởng tượng nếu như đứng trong hoàn cảnh đó. Và chính câu thơ thứ hai lại càng làm độc giả như chứng kiến những bước chân của chính mình trên bãi cát đó vậy . Và chính với một biện pháp so sánh cũng như đã được tác giả sử dụng thật hợp lí ở đây, và đó chính là "đi một bước như lùi một bước", và cũng chính bãi cát đó con người như nặng nhọc cát công đi nhưng càng khó khăn càng mệt nhọc bấy nhiêu. Và rồi dù trời đã tối, nhưng đường lữ khách như cũng đã vẫn đi, nước mắt rơi chính là những nhọc nhằn chứ thể kiềm lại được. Có thể nói rằng chính hình ảnh con người lúc đó thật kẻ loi, cô đơn và cũng thật nhỏ bé.

*"Mặt trời đã lặn, chưa dừng được
Lữ khách trên đường nước mắt rơi"*

Có thể nói bãi cát đó hay chính con đường công danh dù mờ mịt nhưng dường như có rất nhiều người vẫn bị cuốn vào đó. Tất cả như đã thật bất lực trước những điều mà mình không thể chống cự lại được, và cho nên chính bởi thế mà Cao Bá quát chỉ biết trách bản thân, hay hơn nữa chính ông đang lấy cái cố để tâm trí thoải mái hơn.

*"Không học được tiên ông phép ngủ,
Trèo non, lội suối, giận khôn vơi!
Xưa nay, phùng danh lợi,
Tất tả trên đường đời.
Đầu gió hơi men thơm quán rượu,
Người say vô số, tỉnh bao người ?"*

Có lẽ lúc này đây thì nhà thơ chỉ tiếc rằng bản thân mình không thể học được phép ngủ của tiên ông, và dường như ông cứ sống mà mặc kệ mọi danh lợi, sống một cuộc sống thanh cao, và cũng như đã bỏ qua mọi oán hận của thế gian. Dẫu biết con đường công danh là gian nan, dường như đó chính là phải "tất tả" . Dường như bãi cát như ẩn dụ cho ở nơi phùng danh lợi, thế nhưng ông một mực vẫn cứ dấn thân vào, càng đi vào, càng thấy hoang mang, ông cũng như đã không biết lối ra cũng chẳng thể dừng lại. Và có thể thấy vất vả chính là vì chạy theo công danh, phải cố bước, nó như hơi men, như cũng đã cuốn con người vào đó, cho nên" người say vô số, tỉnh bao người?". Nhà thơ như thật tỉnh táo, nhưng

rồi tỉnh nhưng vẫn như chính với nỗi băn khoăn không biết con đường này thì phân vân rằng có nên đi tiếp hay không?

*“Bãi cát dài, bãi cát dài ơi!
Tính sao đây ? Đường bằng mờ mịt,
Đường ghê sợ còn nhiều, đâu ít ?
Hãy nghe ta hát khúc "đường cùng"
Phía bắc núi Bắc, núi muôn trùng,
Phía nam núi Nam, sóng dào dạt
Anh đứng làm chi trên bãi cát ?”*

Lữ khách lúc này đây như cũng chỉ biết nhìn về bốn bề, nhưng xung quanh người chỉ thấy sóng, thấy được cả núi, nhưng chưa có một con đường nào để người lữ khách có thể bước đi cả. Và rồi như dẫu biết không có một lối đi không một định hướng ràng nhưng làm sao có thể bước tiếp, bước vững chãi trên một hướng đi mù mịt như vậy? Bãi cát ấy, như là một hình ảnh ẩn dụ nói về chính con đường mà bao người dấn thân vào ấy, nó như thật là mờ mịt thế, câu thơ cuối như dự báo một điều sẽ xảy ra. Và thông qua đó chính là một sự chắc chắn tác giả sẽ chọn cho mình một hướng đi riêng, chứ ông cũng sẽ không mãi mãi như thế cũng không có cách giải quyết.

Bài thơ như đã mang một lời tâm sự, như chính là một nỗi băn khoăn của một trí thức có tư tưởng, có hoài bão lớn. Người đọc như cảm nhận thấy rằng ở ông sẽ không bao giờ cam chịu bó buộc của cái chế độ phong kiến bất công thời ông đang sống. Và đường như cũng đồng thời cũng là báo hiệu cho sự thức tỉnh của một con người, một thế hệ. Và "Bài ca ngắn đi trên bãi cát" như chính là một thành công của Cao Bá Quát đồng thời cũng chính là một bài thơ tiêu biểu thể hiện tâm sự sâu kín của tác giả.

2. Cảm nhận của em về Bài ca ngắn đi trên bãi cát của Cao Bá Quát

Cao Bá Quát đã từng viết: “Thập tải luân giao cầu cổ kiếm/ Nhất sinh đê thủ bách mai hoa” – suốt cả đời ông chỉ cúi đầu trước vẻ đẹp thanh nhã, cao sang của hoa mai, chứ nhất quyết không cúi đầu trước cường quyền. Sinh thời vào buổi loạn lạc, nhiều nhưng dù mang trong mình cái hùng tâm cống hiến cho đời nhưng ông phải chịu nhiều bất công. Nổi oán ghét thực tại, phùng danh lợi đã được ông thể hiện biết bao xúc động trong bài thơ “Bài ca ngắn đi trên bãi cát”.

Tác phẩm ra đời khi tác giả nhiều lần đi vào kinh đô Huế dự thi, phải băng qua những bãi cát dài, mênh mông không biết đích đến. Chính trong hoàn cảnh đó ông đã sáng tác “Sa hành đoản ca” thể hiện thái độ trước hiện thực đời sống và phùng danh lợi tầm thường.

Mở đầu bài thơ là hình ảnh bãi cát dài nối tiếp nhau đến tận chân trời và trên nền không gian rộng lớn ấy người lữ khách đang từng chút cố gắng vượt lên hoàn cảnh khắc nghiệt:

*Bãi cát dài lại bãi cát dài,
Đi một bước như lùi một bước.*

Câu thơ không chỉ mang ý nghĩa tả thực về những bãi cát nối tiếp nhau và những bước chân nặng nề của người lữ khách trên con đường đó. Bãi cát còn chính là hình ảnh biểu tượng về “danh lợi” – nó như một miếng mồi béo bở, níu kéo, hấp dẫn người lữ khách. Nên đi hay nên quay đầu lại? Câu hỏi ấy cứ vang vọng trong tâm tưởng người lữ khách. Trong không gian ấy, người lữ khách không còn làm chủ, mà bị nuốt trọn, lọt thỏm giữa không gian mênh mông, vô tận. Họ bé nhỏ trong cái rộng lớn của vũ trụ, những bước đi ngày một kiệt quệ, mệt mỏi nhưng vẫn phải tiếp tục gắng gượng: “Mặt trời đã lặn, chưa dừng được/ Lữ khách trên đường nước mắt rơi”. Những giọt nước mắt nhọc nhằn, cay đắng, không thể dừng lại, bởi vậy khi mặt trời đã xuống núi kẻ tìm công danh vẫn phải mãi miết bước tiếp. Giọt nước mắt ấy còn thể hiện nỗi đau, sự bất lực, chán nản, bế tắc của người lữ khách. Liệu có con đường nào khác cho ông và những chí sĩ như ông không? Rồi chính người lữ khách lại tự trả lời: “Không học được tiên ông phép ngủ/ Trèo non, lội suối, giận khôn vơi”. Phùng danh lợi vẫn là một lực hút quá lớn với người lữ khách, làm sao để thoát khỏi chúng, làm sao để có một tâm hồn thư thái, thanh thản như ông tiên để lánh xa danh lợi tầm thường. Vì sao mãi phải nhọc nhằn trèo đèo, lội suối khi biết rõ chúng là tầm thường, giả dối, bởi vậy lữ khách tự giận với chính mình.

*Xưa nay phùng danh lợi
Tất tả trên đường đời
Đầu gió men thơm quán rượu,
Người say vô số tỉnh bao người.*

Danh lợi cũng như một thứ hơi men, tuy nhẹ mà ngấm sâu, khiến người ta khó lòng có thể tỉnh táo để nhận định phải trái, đúng sai. Bởi vậy, ai đã lỡ vướng vào phùng danh lợi thường khó có thể dứt ra, người say thì vô số, người tỉnh còn được mấy ai. Không chỉ vậy, gắn với lợi danh con người ta sẽ mất đi sự thanh tĩnh trong tâm hồn, phải đua chen vất vả, phải tranh giành, hãm hại lẫn nhau để đảm bảo lợi ích cho bản thân.

Bây dòng thơ cuối cùng là kết tinh tư tưởng, là ý chí quyết tâm từ bỏ lợi danh của tác giả: “Bãi cát dài, bãi cát dài ơi!/ Tính sao đây? Đường bằng mờ mịt/ Đường ghê sợ còn nhiều, đâu ít”. Con đường đời lăm ngả, người lữ khách không biết phải chọn hướng nào, không biết phải đi về đâu, giữa bãi cát dài mênh mông người lữ khách mông lung, tự đặt câu hỏi cho chính mình “tính sao đây” khi đường bằng mờ mịt, không lối thoát, đường ghê sợ chập trùng bủa vây trước mắt. Đọc câu thơ của ông ta chợt nhớ về đúc kết của Lí Bạch: “Hành lộ nan, hành lộ nan/ Đa kì lộ, kì, an tại?”. Đây đều là những băn khoăn của bậc đại trí thức về con đường công danh mờ mịt, nhiều gian truân trong xã hội rối ren, bất ổn.

*Phía bắc núi Bắc, núi muôn trùng
Phía nam núi Nam, sóng dào dạt*

Bốn phía đều là hiểm nguy bủa vây, đó là một không gian tù hãm, không lối thoát. Đó cũng chính là số phận của biết bao tri thức Nho học cuối mùa khi họ không tìm thấy đường đi cho mình, rẽ lối nào cũng là tăm tối, đường cùng. Còn với Cao Bá Quát ông dứt khoát hơn, mạnh mẽ hơn, thoát ra khỏi con đường tăm tối, tìm cho mình lối đi riêng: “Anh đứng làm chi trên bãi cát?”. Câu hỏi tu từ cuối bài vừa là lời khẳng định của tác giả về việc từ bỏ con đường danh lợi tầm thường, vừa như một lời cổ vũ, thúc giục với những người khác hãy vững tâm, tự tin bước ra khỏi con đường đày, tìm cho bản thân một con đường khác. Cũng chính bởi tư tưởng đó đã dẫn đến cuộc khởi nghĩa của Cao Bá Quát vào năm 1854, mặc dù thất bại, mặc dù bị đàn áp nhưng đã thể hiện được tầm vóc tư tưởng lớn lao của một con người vĩ đại.

Với hình tượng nghệ thuật giàu ý nghĩa, tác phẩm đã để lại cho mỗi người đọc những bài học ý nghĩa trong cuộc sống. Không chỉ vậy, với tác phẩm này Cao Bá Quát đã thể hiện nỗi chán ghét sâu sắc với hiện thực đời sống tầm thường, với chế độ phong kiến nhà Nguyễn thối nát. Đồng thời còn thể hiện tư tưởng, nhân cách cao đẹp của ông trước “bả công danh” tầm thường.

3. Bình giảng bài thơ Sa hành đoản ca (Bài ca ngắn đi trên bãi cát) của Cao Bá Quát

Cao Bá Quát (1809 - 1854) là nhà thơ lỗi lạc của đất nước ta trong nửa đầu thế kỉ XIX. Trước tác của ông còn để lại ngót 1.500 bài thơ chữ Hán, 21 bài văn xuôi và một ít bài thơ Nôm. Thơ văn Cao Bá Quát đã thể hiện tráng chí của một kẻ sĩ hăm hở vào đời, đồng thời nói lên bi kịch của một đấng tài trai không gặp thời, gặp vận. Thời trẻ, ông từng hát: "Ngã dục đăng cao sầm — Hạo ca kí vân thủy" (Ta muốn trèo lên đỉnh cao ngất - Hát vang lên để gửi tấm lòng vào mây nước). Nhưng trong bài "Sa hành đoản ca", ông lại viết:

"Trường sa, trường sa, nại cừ hà!

Thân lộ mang mang úy lộ đa".

(Bãi cát dài, bãi cát dài, biết tính sao đây?

Bước đường bằng phẳng thì mờ mịn, bước đường ghê sợ thì nhiều).

"Sa hành đoản ca" chỉ có thể được Cao Bá Quát viết ra khi ông đã ném trái nhiều cay đắng trên con đường công danh, hoạn lộ? Có thể trên đường từ Huế ra Bắc đi nhận chức Giáo thụ huyện Quốc Oai, tỉnh Sơn Tây, ông mới viết bài thơ này(?).

"Ca" là một thể loại của thơ cổ; câu thơ dài, ngắn tùy thuộc vào cảm hứng và âm điệu, vần điệu. Bài thơ của Cao Bá Quát gồm có 16 câu thơ ngũ ngôn và thất ngôn đan xen vào nhau. "Sa hành đoản ca" nói về một người đang lặn lội trên bãi cát dài, khi tóc đã ngả màu sương, suy ngẫm về đường đời và cái bả công danh.

Bốn câu thơ đầu gọi tả bãi cát. Hình ảnh "trường sa" điệp lại trong câu thơ "Trường sa phục trường sa" gọi lên bãi cát dài và rộng bao la, mênh mông, kéo dài đến vô tận. Đó là những bãi cát nằm dọc con đường thiên lí thuộc hai tỉnh Quảng Bình, Quảng Trị dằng dặc nơi khúc ruột miền Trung. Khách lữ hành đi một bước lại như lùi một bước. Nước mắt đã chảy tuôn rơi. Mặt trời đã lặn nhưng người lữ khách vẫn còn đi. Câu thơ ngũ ngôn với điệp ngữ và tương phản đã làm nổi bật sự cực nhọc, mệt mỏi của người đang lặn lội đi trên bãi cát dài:

"Trường sa phục trường sa

Nhất bộ nhất hồi khước

Nhật nhập hành vị dĩ

Khách tử lệ giao lạc".

(Bãi cát dài, bãi cát dài!

Mỗi bước lại như lùi

Mặt trời đã lặn đi chưa nghỉ

Khách bộ hành nước mắt tuôn rơi)."

Tám câu thơ tiếp theo nói lên cái giá phải trả đối với hạng người hám danh lợi. Không học được "phép ngủ kĩ" của tiên ông Hạ Hầu Ân ngày xưa mà vẫn "cứ trèo non, lội nước mãi" cho khổ! Tự hỏi mình rồi lại tự trách mình: Vì hám danh lợi nên phải "tắt tả" ngược xuôi:

"Cổ lai danh lợi nhân

Bôn tẩu lộ đồ trung".

(Xưa nay phường danh lợi

Bôn tẩu trên đường đời).

Trên đời, kẻ hám danh lợi khác nào người say rượu. Người say rượu cũng như kẻ hám công danh thì nhiều vô số, còn kẻ tỉnh thì ít. Đó là nguyên nhân mọi bi kịch của người đời:

"Phong tiền tửu điểm hữu mĩ tửu

Tỉnh giả thường thiếu, túy giả đồng".

Nghệ thuật so sánh giữa "tỉnh giả thiếu" với "túy giả đồng" đã làm nổi bật chất triết lí về sự hám danh lợi của người đời.

Nếu Lý Bạch hơn nghìn năm về trước từng cảm nhận: "Hành lộ nan, hành lộ nan! Đa kì lộ, kim an tại?" (Đường đi khó, đường đi khó! Nhiều ngã rẽ giờ đang ở nơi nào?) thì trong "Sa hành đoản ca", Cao Bá Quát cũng viết:

"Bãi cát dài, bãi cát dài, biết tính sao đây?"

Bước đường bằng phẳng thì mờ mịn, bước đường ghê sợ thì nhiều".

Khách lữ hành không chỉ cảm thấy đường đi khó mà còn cảm thấy đường đời lăm ngà, biết đi về đâu, biết chọn hướng nào, nẻo đường nào? Giữa bãi cát dài bao la mênh mông, người lữ khách như bị lạc lối, băn khoăn tự hỏi: "Biết tính sao đây?". Hơn bao giờ hết, lữ khách mới thấm thía con đường đời, con đường danh lợi "bằng phẳng thì mờ mịn", mà "đường ghê sợ thì nhiều".

Cao Bá Quát coi đó là sự trải nghiệm, chiêm nghiệm. Nổi tiếng thần đồng nhưng chỉ đỗ cử nhân; mấy lần thi Hội đều hỏng. Dưới chế độ phong kiến, không phải cứ có tài, có chí là công thành danh toại. Có lúc Cao cất lời than: "Trượng phu ba mươi tuổi, chẳng nên danh gì!". Mãi đến năm 32 tuổi, ông mới được vua nhà Nguyễn triệu vào kinh đô làm hành tẩu bộ Lễ - một chức thư lại quèn! Sau đó là những năm tù đày, đi "dương trình hiệu lực" sang đến tận In-đô-nê-xi-a... Câu thơ "Bước đường bằng phẳng thì mờ mịn, bước đường ghê sợ thì nhiều" đã được Cao Bá Quát viết bằng nước mắt, tiếng thở dài và máu.

Khép lại bài thơ là khúc ca "đường cùng". Phía bắc và phía nam, trước mặt và sau lưng, núi nhấp nhô "muôn trùng", núi lượn sóng "muôn đợt". Cặp câu song hành sử dụng hình ảnh biểu tượng đã tô đậm cái khó của con đường đời. Lữ khách tự hỏi và khế trách mình. Kết thúc bài thơ là một câu hỏi đầy ám ảnh:

*"Bài ca đường cùng nghe ta hát
Phía bắc núi Bắc, núi muôn lớp,
Phía nam núi Nam, sóng muôn đợt,
Anh đứng làm chi trên bãi cát?"*

Người lữ khách đã và đang sống trong tâm trạng buồn cô đơn và mệt mỏi. Biết đi đâu về đâu khi mặt trời đã lặn, lặn từ lâu rồi! Biết tìm hướng nào khi tóc đã ngả màu sương?

"Sa hành đoản ca" là lời than của người lữ khách về sự gian truân trên đường đời, về sự mờ mịn ghê sợ của con đường danh lợi. Bài thơ là một bài học, một triết lí về con đường danh lợi và cái giá của khách danh lợi trên mọi nẻo đường gần xa, xưa và nay phải trả giá nặng nề, đau đớn. Hình tượng bãi cát dài và người đi trên bãi cát dài lúc mặt trời đã lặn, nước mắt chảy ra cứ ám ảnh mãi hồn người. Phờng danh lợi xưa nay, "Người tỉnh ít, người say giống nhau". Càng suy ngẫm, ta càng thấy chua chát!